

KARL EDUARD SÖÖT JA TARTU

Igal linnal on olemas temale ainuomased ajaloolised sümbolid, olgu need siis looduse poolt vormitud vaatamisväärsused, kuulsusrikka minevikuga ehitised, teadus- ja kultuurirajatised ning neis tegutsevad organisatsioonid või traditsioonilisteks kujunenud ettevõtmised. Samas ei ole neist nii mõnegi olemasolu ja tegevus jäänud mitte ainult ühe linna piiresse, vaid nende mõju on ulatunud palju kaugemale. Tartul on seesugusteks kindlasti ülikool, “Vanemuise” teater, Tähetorn, Eesti Rahva Muuseum, “Postimees”, laulupeod jm. Nende kujunemist, arengut, püsijäämist, ajaloolise järjepidevuse ja traditsioonide hoidmist on suuremal või vähemal määral mõjutanud pea iga linnakodanik – kes teadlikult kaasa lüües kogu oma tahtet, jõudu ja energiat ära kasutades, kes lihtsalt pakutavat vastu võttes nende olemasolu vaikselt imetledes ja kaitstes. Nii on linna ajalukku end jäädvustanud suur hulk haridus-, kultuuri- ja seltskonnategelasi, ühed rohkem, teised vähem tuntud. Viimaste hulka tundub jäävat ka pigem kirjandusnimesena teatud Karl Eduard Sööt, kelle tööd ja tegemised vääriksid kindlasti senisest palju rohkem tähelepanu.

Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolises arhiivis on hoiul üsnagi mahukas, enam kui 1300 säilikust koosnev K.E.Söödi käsikirjaline kogu (kirjavahetus, käsikirjad ja dokumendid) ning sama suur fotokogu, milledega lähemalt tutvumine annab temast ettekujutuse mitte ainult kui produktiivsest luuletajast ja kirjanikust, vaid ka kui aktiivsest linnakodanikust, kes Tartu kultuurilise ja haridusliku edenemise oma südameasjaks oli teinud.

Karl Eduard Sööt sündis 26.(14.) detsembril 1862.a. Tartu lähedal Raadi vallas Lohkva külas Tuki tuuleveski rentniku pojana. Oma isa Jaak Sööti on ta iseloomustanud kui tüüpilist põlist talutaati ning väsimatut töömeest, kes ajaga igati sammu püüdis hoida, olles oma rahvusliku meelsuse tõttu üks ärksamaid mehi ümbruskonnas. Parimad mälestused lapsepõlvest on Söödi sõnul ajast, mil perekond kolis elama Tartu-Maarja kihelkonda Ilmatsalu valda Kurvitsa renditallu, mis jäi nende koduks 44 aastaks. K.E.Söödi koolitee algas Tartus õpetajate seminari algkoolis ning jätkus 1878–1881 Tartu kreiskoolis, hiljem täiendas end eratundide võtmisega ja ülikooli filosoofiateaduskonnas vabakuulajana. Juba pärast kreiskooli lõpetamist töötas ta lühemat aega Ilmatsalus vallakirjutajana, 1883–1884 oli sõjaväeteenistuses Poolas ning pärast seda siirdus Tartusse, katkestamata sidemeid kodutaluga. Aastail 1886–1893 oli K.E.Sööt ajalehe “Olevik” talituse arvepidaja, toimetuse abijõud ja ärijuht, 1895–1914 tegutses kirjastajana, omades trükikoda ja raamatukauplust, 1919 – 1920 oli ametis Tartu linnanõunikuna ning 1920. a. sai temast “Postimehe” toimetuse liige ja 1921–1923 töötas samas vastutava toimetajana.

**1. Karl Eduard Sööt koos oma onu
Karl Fischeriga. Foto:
R.Sachker, 1890 C-31:5**

K.E.Söödi 60. sünnipäeva puhul ilmus ajalehes “Postimees” Anton Jürgensteini artikkel, milles ta kirjutab: “Sööti lähemad sõbrad ja tema kodulinn teavad, et meil peale Jaan Tõnissoni Eestis vististi teist isikut ei ole, kes sarnase õigusega ära teeniks avaliku rahvategelase nime kui seda teenib K.E.Sööt. Tema on oma unistava luule kõrval niisugune praktiline elu- ja töömees, nagu meil neid teisi naljalt ei ole.”¹ Täpselt sama kinnitab 15 aastat hiljem, K.E.Söödi 75. sünnipäeva puhul, ka Jaan Tõnisson ise: “Kui luuletajana enesele ette kujutada inimest, kes eluvõõras või saamatu argipäeva asjus, siis ei anna K.E.Sööt oma olemisest välja luuletaja mõõtu. Tema ei täida mitte ainult täismehet kohta igapäevases elus, vaid ilmutab isegi arukordset annet ja oskust majanduslikul alal.”²

Nii oleme läbi nende kahe mehe öeldud sõnade saanud kinnitust, et Karl Eduard Sööt kaugeltki mitte ainult tubase vaimutöö tegija polnud, vaid tundis vajadust leida enesele rakendust palju avaramalt. End küll kirjanikuks nimetav ning luuletamist tagasihoidlikult eriharrastuseks pidav Sööt on oma eluloolistes ankeetides lisaks ajakirjaniku- ja kirjastajaametile loetlenud tervelt kolmkümmend nimetust organisatsiooni, asutusi, seltse ja ühinguid, kus ta on tegutsenud. Mõned neist: “Vanemuise” Selts, Tartu Eesti Põllumeeste Selts, Eesti Kirjameeste Selts, Eesti Kirjanduse Selts, Õpetatud Eesti Selts, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Noorsoo Kasvatuse Selts, Eesti Laenu- ja Hoiuühisus, Tartu Vaeste Hoolekande Ühisus, Tartu Eesti Majanduse Ühisus, Eduerakond jne. Tema ühiskondliku tegevuse kõrgajal, sajandivahetusel, oli periood, mil ta oli tegev koguni korraga 20 organisatsioonis.

2. Karl Eduard Sööt "Postimehe" juhatuse liikmena. Foto: H.Riedel, 1922 D-31:10

Sööt meenutab: “Mäletan, kunagi oli mul päev, kus tuli osa võtta kuuest koosolekust. Kõigil ei saanud olla küll tervet aega, kuid siiski sai neist osa võetud.”³

Nii mõnelegi võib jääda arusaamatuks, mis sundis teda taolise entusiasmiga üheaegselt osalema nõnda paljudes ettevõtmistes, kui seesugune töö oli ju ometi ebatasuv ja äärmiselt aeganõudev. Veelgi enam – kas nii ei osutunud kannatajaks pooleks ka tööde ja tegemiste kvaliteet? Kahtlused hajutab Jaan Tõnisson: “Oleks liialdus kujutada K.E.Sööti algatajana või eestvõtjana, võitlejana või juhina. Seda tema ei ole kunagi olnud, ei ole ka tahtnud olla. Tema kutse kõigis seltsides ja organisatsioonides, kus tema on pikki aastaid pidevalt kaasa töötanud, on ikka olnud kirjatöömehetaja või vahetevahel ka laekuri kohal.”⁴ Tõepoolest, sellest pikast nimistust tema ameteid lugedes korduvad ikka ühed ja samad: juhatuse liige, toimkonna liige, asemikkudekogu liige, nõukogu liige, tegevliige, asutajaliige või korrespondentliige, kuni alates 1925.aastast lisandub nii mõneski seltsis uus nimetus – auliige. Seesugune vääriline hinnang anti tema tegevusele “Vanemuise” Seltsis (1925), Eesti Kirjanduse Seltsis (1931), Tartu Eesti Põllumeeste Seltsis (1934) ja Eesti Rahva Muuseumis (1934).

Lugedes Karl Eduard Söödi 1924.a. kirjutatud eluloolisi märkusi⁵, tekib tahes-tahmata kujutlus, et tal pidid olemas olema niisugused edasiviivad iseloomuomadused nagu tasakaalukus, järjekindlus, põhjalikkus, kohusetunne ja mis peamine – tegutsemistahe. Igapäevast ärilist tööd ei pidanud ta küllalt piisavaks, et ainuüksi sellega leppida. Nii oligi tema elustiiliks saanud siduda end ikka ja jälle ühe või teise

linnas tegutseva organisatsiooniga. Asjaliku ja praktilise inimesena endale tuntust kogunud, laienes ka tema tutvusringkond, nii et ta ennast mõndagi seltsi või ühingusse “ära rääkida” lubas. Jaan Tõnisson, kes paljudes neis K.E.Söödiga kõrvuti töötas, on teinud omalt poolt huvitava tähelepaneku, öeldes, et Sööt on neis “enam olnud kui ainult teiste mõtete kirjapanija või seltsi rahaasjade õiendaja. Teiste arutusi kuulates liikus ta sageli pliiats paberil, et seal esile manada igasuguseid kujundeid või välja voolida üksikuid tähekujutisi, kuni parajal silmapilgul teiste jutu hulka sähvatas arvustav märkus või lühidalt sõnastatud seisukoht.”⁶ Ühesõnaga, Sööt oli “liige” selle kõige paremas tähenduses – kaasamõtleva ja tegutseja.

Lähtudes Karl Eduard Söödi fotokogust kultuuriloolises arhiivis, on järgnevalt lähemalt vaadeldud K.E.Söödi osalusel Tartus tegutsenud ning linnale olulise tähtsusega “Vanemuise” Seltsi, Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi, “Oleviku” ja “Postimehe” toimetuste ning Söödi kirjastuse tegemisi.

“Vanemuise” Selts

Pärast kroonuteenistuse lõppemist 1884.a. Tartusse tulnud, sidus K.E.Sööt end üsna varsti “Vanemuise” Seltsiga. Juba 1886.a. valiti ta juhatusse, kus esialgu mõnede vaheaegadega tegutses kuni 1932.aastani nii kirjatoimetaja, abiesimehe, revidendi, majavanema kui teatritoimkonna liikmena. “Vanemuise” uue teatrimaja ehituse ajal 1904 – 1906 oli Sööt ehitustoimkonna kirjatoimetaja ja täidesaatva toimkonna liige.

3. "Vanemuine" Jaama tänaval 1903 A-31:470

Ei saa mööda minna ka asjaolust, et aastatel 1884 – 1892 astus K.E.Sööt üles näitlejana teatrilaval. Varjunime Mängula all osales ta toleaege näitejuhi August Wiera asjaarmastajate trupis. Kavas olid seesugused näitemängud nagu “Saaremaa onupoeg”, “Kroonu onu”, “Uhkus tuleb enne langemist”, “Mulgi mõistus ja tartlase

tarkus” jt., kus Söödi osaks oli mängida peamiselt talupoegi, maamehi või kerjuseid. Tihti tõi lugejateni teatriarvustusi toleaeagne ajaleht “Olevik”. Söödi suhtes oldi neis üsna soosiv, pidades teda igas tema rollis, ehkki enamasti kõrvalosades, loomutruuks osatäitjaks. ”Näitlejaks omas elemendis” nimetati teda ennekõike J.Kunderi näidendites, milledest tõsteti esile “Muru Miku meelehaigust”. Viimases olevat ta esitanud eriti väljapaistvat näitlejaannet peategelase, vallakohtumehe Jüri Kaarmanni osas, milles ta sai üldise tähelepanu osaliseks. Samaaegselt Söödiga oli trupis näitlejaks ka kirjanik Eduard Vilde varjunime Lindenau all, kelle kanda olid peamiselt noorte armastajate rollid.

“Vanemuise” Seltsi kauaaegse liikmena annab K.E.Sööt seltsi asutamislööst, teatri asukohtadest, põhikirjast, olulisematest tegijatest ja liikmetest temale omase põhjalikkusega pikema ülevaate koguteoses “Vanemuine” 1865 – 1925 (Tartu, 1925). Samas on ta käsitletud ka uue teatrimaja ehituslöögu, millele eelnenud keerulisest olukorrast asjaosaliste lahkarvamuste ja erimeelsuste tõttu on lugeda tema käsikirjalistest mälestustest. K.E.Sööt kui seltsi toleaeagne kirjatoimetaja meenutab: “1903.a. 19.juuli hommikul oli Jaama tänavas tuleõnnetus. Tuli oli lahti pääsenud “Vanemuise” einelauapidaja köögist ja hävitas seltsimaja ühes tähtsama osa vallasvaraga. Nii kerkis päevakorraks seltsi peavarju küsimus tungivamalt kui kunagi varem. Peakoosolek valis ehitustoimkonna, kelle koosseisu moodustasid Jaan Tõnisson, A.Schulzenberg, K.E.Sööt (kirjatoimetaja), A.Kitzberg (kirjat. asemik), H.Lellep, H.Lell. /.../ Toimkonna ülesandeks oli eeskätt uue seltsimaja asupaiga küsimuse lahendamine, kuna peakoosoleku enamus ei pidanud mitte sobivaks kõrvulises kohas – Jaama tänavas, kus hävinenud maja oli asetsenud – suuremat ajakohast teatri- ja kontserdimaja ehitama hakata.”⁷

4. "Vanemuise" alusmüüride rajamine 1905 A-31:473

Jaan Tõnisson oli juba siis, kui asuti veel Jaama tänava majas, energiliselt ja julgelt tegutsenud teatri huvides. Seega polnud kahtlust, et ehitustoimkonna esimeheks saab just tema. Peeti mitmeid koosolekuid, kus vaidlusteemaks oli tulevase teatrimaja ehitusplatsi asukoht. Toimkond oli Tõnissoni eestvõttel väga tegus ning kiiresti kogunesid andmed Tartus müüdavate majade, aedade ja ehitusplatside kohta.

Lõpuks jääd peatuma kõige sobivamana tundunud krundi, Aia tn. 6 juurde. Viimane kuulus arhitekt Robert Pohlmannile, kes oli nõus selle vaheltkasuga seltsile ära müüma. Nagu selgub K.E.Söödi märkmetest, ⁸ püüdsid vanemad seltsi liikmed iga hinna eest säilitada endist Jaama tänava asukohta ning neile vastu tulles korraldati seetõttu mitmeid erakorralisi koosolekuid. Arvukatele vaidlustele ja eriarvamustele vaatamata jäi ülekaal aga ehitustoimkonda toetavate uemate seltsi liikmete kätte ning 1903.a. novembris kokkukutsutud üldkoosolek otsustas suure hääleteenamusega uue maja ikkagi Aia tänavale ehitada.

5. "Vanemuine" Aia tänaval B-31 913

Toimkonna liikmena oli K.E.Söödil ülevaade ka teatrimaja ehituse rahalisest poolest. Selts oli enamasti ikka majanduslikes raskustes vaevelnud, kuid nüüd olid väljavaated märksa helgemad. Ta kirjutab: “Nii sagedasti kui ka “Vanemuise” selts oma ehituse vältusel pööris kohaliku Eesti laenu- ja hoiuühisuse, Kreditühisuse ja Hüpotegi seltsi poole kus viimases vaheajal eestlased oma enamuses olid võimule pääsenud, leidis ta ikka lahketoetust. Ilma nende ühisuste abita ei oleks “Vanemuine” oma seltsimaja ehitust mitte suutnud lõpule viia. Vähemates summades saadi laenu isegi Pärnu Eesti laenu- ja hoiuühisusest ning “Van.” sõpradelt-eraisikutelt.” ⁹

Arhitekt A.Lindgreni projekti järgi 1906.a. valminud uues teatris jäi K.E.Söödi osaks olla taas kas kirjatoimetaja, majavanem, raamatukoguhoidja või teatritoimkonna liige.

6. "Vanemuise" teatrisaal B-31:945

7. "Vanemuise" jalutusruum B-31:62

Tartu Eesti Põllumeeste Selts

Umbes samal ajal kui K.E.Sööd sidus end “Vanemuisega”, astus ta ka J.V.Jannseni poolt 1870.a. põllumajanduse edendamiseks asutatud Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi liikmeks. Ta ise on öelnud end täpset aastat mitte enam mäletavat – oli see 1884 või 1885, kuid esimest Tartus peetud näitust 1887.a. juunis võis ta külastada täieõigusliku liikmena. Juhatusse ja näitusetoimkonda kuulus ta ühtejärke 41 aastat, 1895 – 1936, pidades selle aja jooksul nii kirjatoimetaja, laekahoidja, raamatukoguhoidja kui ka auhinnamõistja ameteid.

8. Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi näituseväljaku peavärav A-31:413

Söödi osalemine seltsis langes aega, mil tuli üles näidata sallimatust igal sügisel korraldatavatele suurtele saksameelsust levitavatele näitustele, mis tõid rahvast kokku üle terve maakonna. Nende vastu suunatud võitlus hoogustus eriti 1898.a., mil seltsi esimeheks valiti Jaan Tõnisson. Alustati oma näituseplatsi otsinguid. Sobiv paik leiti kahe aasta pärast Viljandi tänavale. Kõik vajalikud hooned tuli sinna aga ehitada seltsi enese rahadega – mingit toetust selleks ei saksa ega vene võimude poolt ei olnud lootust saada. Vastupidi, kogu nende ettevõtmist püüti igal viisil takistada. Nii Tõnissonil kui ka Söödil tuli käia mitmeid kordi Riias kuberneri juures või isegi Vene põllutööministeeriumis neid takistusi likvideerimas ja olukordi selgitamas, et oma eesmärgid ellu viia.

Vaatamata raskustele korraldati esimene oma näitus 1901.a. ning siitpeale saavutasid need ülemaalse tähtsuse ja ulatuse. Kirjatoimetajana oli K.E.Söödil rohkesti asjaajamisi eelkõige näituste ettevalmistamise osas: loa taotlemine, kava koostamine, osalejate registreerimine, reklaami tegemine. Arvuliselt kõige suurem toimkond seltsis oligi näitusetoimkond. Nende hulka kuulus palju maamehi, kes olid küll seltsi tööst huvitatud ja käisid koosolekuil, kuid kel polnud võimalik rakendada end sel määral kui nõudis tegelik töö. Nii jäid nõupidamistel vastu võetud otsused täide viia ikka kas Jaan Tõnissonil endal või kirjatoimetaja kohustes oleval Karl Eduard Söödil.

9. Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi näitus 1908 A-31:414

Seltsi esimehena oli Tõnissonil selge ülevaade selle töömahust. Ta kirjutab: “Eesti Põllumeeste Seltsi asjaajamine on viimastel aastatel nõnda laialiseks läinud, et üksikud tegelased kõiki talitusi oma töö kõrval vabade silmapilkudega ära toimetada ei suuda. Nii võime oma nägemise ja teadmise põhjal ütelda, et iseäranis seltsi kirjatoimetuse liige K.Sööt viimaste aastate jooksul väga mitmesuguseid toimetusi on pidanud õiendama, mis mitte ainult rohkesti tööjõudu ei nõua, vaid ka väga rohkesti ajakulu sünnitavad.”¹⁰ Ometi on Sööt nende asjatoimetuste kõrvalt jõudnud süveneda ka seltsi ajalukku, koostades ülevaated “Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi asutamine” (KM EKLA, f 173, m 31:21) ja “Esimesed Tartu näitused” (KM EKLA, f 173, m 31:22). Sama põhjalik ja kokkuvõtlik on ka tema 9.märtsil 1930 peetud kõne Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi 60-aastasest kujunemisest (KM EKLA, f 173, m 31:20), mille käsikirjaga tutvudes jääb kokkuvõttes kõlama Söödi mõte, et ehkki seltsi tegevuses oli aegu, mil arutlustest, vaidlustest ja vastuvõetud otsustest kaugemale ei jõutud, polnud see kõik asjata, sest ka need on viinud tegijaid nende eesmärkidele lähemale. Nii võidi seltsis uhkust tunda Tõnissoni algatusel T.E.P.S.-i poolt 1899. ja 1905.a. kokkukutsutud ülemaailmsete põllutöökongresside ning 1908.a. alustatud põllumajanduslike kursuste korraldamise üle. Järjest suurenev huvi näituste vastu viis aastate möödudes uue, avarama ja kaasaegselt hoonestatud näituseväljaku rajamiseni. See kerkis Veerikule Näituse tänava ja raudteega piirnevale alale ning avas põllumajanduse ja tööstuse suurnäitustele uksed 1934.a.

“Olevik”

Ajal, mil K.E.Sööt osales “Vanemuises”, oli seal rakendust leidnud ka mitmeid ajalehe “Olevik” toimetuse liikmeid. Lähem tutvus tekkis K.E. Söödil üsna pea toimetaja Ado Grenzsteiniga, kes oli juba alates 1883.a. tegutsenud seltsi juhatuses ning näidanud end innuka rahvuslasena. Kui üks toimetuse liikmetest, Andres Saal, 1886.a. suvel puhkusele läks, kutsus Grenzstein Söödi tema asendajaks. Nii oli Sööt pääsenud temale igati meelepärasesse vaimsesse keskkonda, pealegi oli Grenzstein üks tolleaegseid andekamaid ja võimekamaid lehetoimetajaid. K.E.Sööt jäi

siitpeale lehega seotuks üsna mitmeks aastaks. Teda vajati nii talituse arvepidajana kui toimetuse abijõuna.

10. Uueturu tänav, kus enne 1888.a. asus "Oleviku" trükikoda ja raamatukauplus A-31:521

“Oleviku” toimetus asus tol ajal Aleksandri tänavas, trükikoda ja raamatukauplus aga Uueturu tänavas. 1888.a. viis A.Grenzsteini äri laiendamise eesmärgil oma raamatukaupluse üle Kivisilla juurde, kuhu ehitati ka kontoriruumid. Raamatukaupluses oli Söödi ülesandeks tellimisi ja kuulutusi vastu võtta ning hankida lehele värsked sõnumeid ja teateid, mis laabus hästi tänu tema küllaltki laiale suhtlusringkonnale. Samuti hoolitses ta ka lehe üldise sisu eest, saates toimetusele oma tõlkeid.

Ümberkorraldustega tekkinud võlad tõid aga endaga kaasa majanduslikke raskusi. Tollane ärijuht, Ado Grenzsteini vend Johan, pidas olukorda niivõrd lootusetuks ja väljapääsmatuks, et arvas paremaks 1889.a. esimesel poolel lahkuda. Tema asemele määratud, siiani ärijuhi abina töötanud K.E.Söödi kohuseks jäi uuel ametikohal kõiki oma majanduslikke ja ärilisi oskusi ning võimeid ära kasutades ettevõtte päästa. Lahendus tuli samal aastal Baltimaadele jõudnud vene kohtute näol. Nimelt hakati valdadelt nõudma venekeelset raamatupidamist ja kirjavahetust. Suuremale osale vallakirjutajatest käis see aga ilmselgesti üle jõu. Ühisel vallavanemate nõupidamisel otsustati töö kergendamiseks vastava venekeelse tekstiga kassa- ja ametiraamatud ning samuti kirjavahetuste blanketid lasta eelnevalt valmis trükkida. Tänu K.E.Söödi taibukusele ja kiirele reageerimisele sai “Oleviku” trükikoda sellega väga tulusa rahateenimise võimaluse ning peagi levis valdadesse teade, et “Oleviku” laost on uusi venekeelseid raamatuid ja blankette saada, mille hinnad on märksa odavamad kui iga vald neid eraldi trükkida laseks. Üleskutse toimis ning see koondas ajalehe ümber peaaegu kõik Tartumaa vallad oma tellimis- ja ostusoovidega. Nii oli Grenzsteini äri raskustest pääsenud.

Aastate möödudes hakkas Söödil aga järjest rohkem süvenema mõte teenistusest lahkuda – põhjuseks Ado Grenzsteini poliitilisest meelemuutusest, venestamisega kaasaminekust, tingitud lahkkelid. Pingeline oli viimase vahekord ka teiste kaastöölisega ning isegi osa lugejaskonnaga, mis kõik mõjus rusuvalt kogu toimetuse tegevusele. K.E.Söödi, suutmata seesuguse töökeskkonnaga leppida, lahkus A.Grenzsteini ärist 1893.a. esimesel poolel.

Trükikoda ja raamatukauplus

Kahtlemata oli Karl Eduard Sööt tegudeinimene. Pärast “Olevikuga” lõpparve tegemist paar aastat peamiselt kirjandusele pühendunud, alustas ta taas ärilist tööd, seekord iseenda peremehena. 1895.a., kasutades ära A.Grenzsteini Eestist äraolekut, hankis ta kubernerilt nõusoleku avamaks oma raamatukauplus ja trükikoda Tartu südalinnas asukohaga Suurturg 17. Kõik eeldused edukaks äritegevuseks olid olemas: ühelt poolt majanduslikud – onult Karl Fischerilt päritud 625 rubla, enda säästetud 400 rubla ja sõprade toetus, teiselt poolt Grenzsteini ettevõttes omandatud kogemused ja oskused. Sama aasta suvel avatud äri oli algul küll üsna väike, kuid Sööt oli kindel, et peagi tulevad tema juurde üle “Oleviku” päevilt saadud ärisõbrad.

11. Vaade Raekoja tornist Suurturule. Suurturg 17 avas K.E.Sööt 1895.a. oma trükikoja ja raamatupoe B-31:954

Tõepoolest oli Ado Grenzstein saanud Söödi näol endale tugeva, arvestatava konkurendi. Grenzstein, kes ei suutnud ikka veel sellega leppida, et Sööt tema teenistusest oli lahkunud ja iseseisvat äri alustanud, püüdis nüüd tema tegevust kõikvõimalikul moel takistada. Vaatamata sellele kujunes Söödil välja oma kindel, usaldav klientuur, kes ei lasknud end häirida “Olevikus” ilmunud tema vastu suunatud kriitikast ja teravatest arvustustest. Lühikese aja jooksul koondus Söödi ettevõtte ümber suurem osa endisi “Oleviku” ärisõpru, kes olid tüdinenud seal valitsevast venestamispoliitikast. Küllap mängis siin vastukaaluks Grenzsteini ägedale ja intriige tekitavale loomusele rolli ka Söödi enese isiksus, tema härrasmehelikkus ja tasakaalukus, mis olid ostjaskonnale teada juba varasemast ajast.

K.E.Söödi kui Tartu arvuliselt kolmanda trükikoja eeliseks kujunes juba esimesel tegevusaastal ilmselt ka asjaolu, et kui A.Grenzsteini “Olevik” ja K.A.Hermanni “Postimees” olid orienteeritud rohkem ajalehtede trükkimisele, siis Söödi trükikoda pani rõhku eeskätt aktsidentstööde valmistamisele, mis suurendas

tema tellijaskonda. Nii olid näiteks Tartumaa vallasekretäride poolt nõutud mitmesugused blanketid, kviitungid, arveraamatud. See kõik parandas kiiresti tema esialgset rahalist kitsikust.

12. K.E.Sööt oma trükimasina juures. Foto: N. Birkenthal, 1901 A-29:263

Sajandivahetuseks oli Söödi edukas äritegevus viinud juba selleni, et ta vajab suuremaid ja avaramaid ruume. Valik langes Promenaadi ja Aleksandri tänavate vahel müügiks välja kuulutatud ehituskrundile koos vana majaga. Trükikoja ja raamatupoe uueks asukohaks sai nüüd Aleksandri tänav 5. Mõne aasta möödudes tekkis tarvidus ka siinseid ruume laiendada ning 1911.a., kui oli lammutatud krundil asunud vana

13. Vana puumaja Promenaadi t, 6, mille lammutamise järel laskis Sööt samale kohale ehitada uue maja. Tänaval ehituseks toodud vundamendikivid. Foto: W.Thomson C-31:10

puumaja, alustati sinna kahe uue suure kivimaja ehitust. Neist üks kerkis fassaadiga Promenaadi, teine Aleksandri tänava poole. Laenude toel sai trükikoda koos raamatupoega ka täiustatud ja kaasaegse sisustuse.

14. Trükikoja ehituse algus 1911 B-31:957

Kirjastamisel pöörati peatähelepanu ilukirjandusele, ilmutades tolleaegsete tuntumate kirjanike A.Haava, E.Enno, J.Liivi, J.Lattiku, J.Lintropi, O.Müntheri jt. raamatuid. Kindlasti oli üheks läbimüügi edu põhjuseks ka maksimaalne tähelepanu pööramine väljaannete trükitehnilisele viimistlusele ning välisilmele. Sageli olid kaanekujundused tellitud tuntud kunstnikelt: “Eesti ennemuistsetele juttudele” Nikolai Triigilt, O. Müntheri novellikogule “Sulejoonistused” ja kalendrile “Aeg” Kristjan Raualt, antoloogiale “Eesti luule” Aleksander Uuritsalt jt. Karl August Hindrey illustreeris J.Lattiku novellikogu “Meie noored” ja K.E.Söödi enda poolt oli kujundatud M.Kampmanni “Eesti vanema ilukirjanduse” kaas. Väga nõutud olid ka Söödi toimetusel sajandi algul mitmeid aastaid ilmunud kalendrid “Aeg” ja “Naljakaalender”. Viimane oli suure populaarsuse võitnud suuresti tänu ilukirjanduslikule lisale, mis sisaldas nii algupäraseid kui tõlkelisi lühijutte, luuletusi, mõttekilde, mõistatusi jm. Plusspooleks tuleb lugeda sedagi, et oma loomingu avaldamise võimalus anti selles kõigile, ka noortele algajaile. Ühe aastakäigu kalendrit trükiti 3000 – 4000 eksemplari.

Ehkki äritegevus laabus, seejuures suuresti ka tänu perekonna ja sõprade pidevale toetusele, kirjutab K.E.Sööt oma mälestustes, et pärast pikki aastaid puhkusetat töötamist tundis ta end sedavõrd kurnatuna, et otsustas oma kirjastusest loobuda. Lõpliku tõuke selleks andsid isa ja venna surm 1913.a lõpul ning juba 1914.a algul likvideeris ta oma ettevõtte, mille omandas Gustav Roht.

**15. Uus trükikoda Promenaadi t. 6.
Foto: R.Sachker D-31:3**

“Postimees”

Linnarahvaga kõige vahetumas seoses olnud ajaleht “Postimees” sai juhtivaks väljaandeks Jaan Tõnissoni ajal, kelle toimetajaks saamisel oli ka Karl Eduard Söödil määrav osa.

Söödi ja Tõnissoni tutvus oli saanud alguse Eesti Kirjameeste Seltsi koosolekul 1892.a. Ühesuguste rahvuskultuuriliste ja -poliitiliste vaadete tõttu muutusid nende kokkupuuted siitpeale üsna tihedaks. Sööt, kes hindas üle kõige Tõnissoni sirgjoonelisust, oli üks tema tõsisemaid toetajaid. Kui 1895.a. senine “Postimehe” toimetaja K.A.Hermann ajalehe müüki pani, oli ka Sööt üks neist, kes veensid Tõnissoni võtmaks “Postimehe” juhtimine enda kätte. 1896.a. koos H.Koppeli ja O.Kaldaga “Postimehe” omandanud Jaan Tõnissoni kõige lähemaks kaastööliseks, abiliseks ja mõttekaaslaseks tema uues ametis saigi K.E.Sööt. Neid ühendas ka mõlema aktiivne osalus paljudes organisatsioonides ja asutustes, näiteks Tartu Eesti Põllumeeste Seltsis, “Vanemuises”, Eesti Kirjanduse Seltsis, Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsis, Eesti Rahva Muuseumis, Tartu linnavalitsuses, Eesti Rahvameelses Eduerakonnas jm. “Postimehe” kaudu püüti nende taotlusi ja eesmärke rahvale lähemale viia, avaldades koosolekute kirjeldusi ja tegevuse ülevaateid. Peamiseks informatsiooni vahendajaks, kas siis suusõnaliselt või juba valmiskirjutatud tekstide näol, oligi Karl Eduard Sööt.

Töötades samal ajal oma raamatuäris, oli Söödil väga avar suhtlusringkond. Temani jõudnud sõnumite ja teadete edastamine andis talle võimaluse tegutseda kui ajalehe uudistereporter. Samas polnud need mitte ainult lihtviisil kirjapandud

sündmused või nähtused, vaid lisatud oli ka temapoolne selgitus, seisukoht või kommentaar. Peale selle avaldas Sööt arvukalt oma luuletusi, jutukesi ja tõlkeid, kirjutas juhtkirju ja joonealuseid. Tema ajakirjanduslik tegevus on olnud seega palju laiaulatuslikum kui teatakse. Põhjus on selles, et harva esines ta oma nime all. Paljud kirjutised avaldati hoopis nimeta, või siis oli kasutatud tähekombinatsioone K.E.S., C.E.S., S., S-t. või pseudonüüme Vaatleja, Kõrvaltvaataja, Rahupiibu Andres, Pipramäe Tõnu kälimees jt. Sööti ei ajendanud kirjutama ei edevus ega auahnus. Ka ei teinud ta seda raha pärast – kuni 1906.aastani ei saanud ta lehelts isegi honorari. Vastupidi, sageli aitas ta oma äri arvelt rahaliselt lehtoimetust ennast. Mis see siis oli, mis pani teda nõnda rabelema, pealegi ajal kui ta oli seotud oma kirjastuse ja äriga ning tema seltsieluline avalik tegevus oli kõige intensiivsem?

16. "Postimehe" pere väljasõidul Kaagverre 30. mail 1904 C-29:461

Ilmselt võib K.E.Söödist rääkida kui elu väljakutsetega kaasa läinud inimesest, kellele oli pakutud just sellist keskkonda ja tööd, mis talle sobis. Ehk oli see mõnes mõttes ka enese proovilepanek: tahan teha, vaatan, palju suudan. Paratamatult tuli mõnel hetkel teha ka valikuid, loobuda ühest teise kasuks, sest oma loomult ja kutsumuselt oli K.E.Sööt ju ikkagi luuletaja.

1920.a. sai K.E.Söödist "Postimehe" toimetuse täieõiguslik liige ning 1921.a. vastutav toimetaja. Töö jätkus endise hooga, ent juba 1922.a. sügisel läkitas K.E.Sööt J.Tõnissonile kirja, milles ta mõnevõrra kibestunult teatas oma soovist tegevus lõpetada: "...ma olen pikema järelkaalumise tagajärjel otsusele jõudnud "Postimehe" toimetusest lahkuda, sest et mind toimetuse töö mitmesuguse kõrvulise tegevusega ära tüütab ja ka kahjulikult tervise peale mõjub. Läinud suvel oli mul üks kuu vaba aega, nagu teistel toimetuse liikmetel, kuid vabadust sain ma maitsta kõigest 1 ½ nädalat, mil ma ilma eksitamata ja hooleta maal päiksepaistel ennast ravitseda võisin. Kuid nüüd hakkab aegsasti tundma, et ravitsemine on pooleli jäänud. Minu nõu on kõige hiljem varakevadeks "Postimehe" juurest lahkuda. Kui rahaline olukord vähegi lubab, siis tahaksin igatahes ka korraks väljamaale sõita. Minu lahkumise peapõhjuseks on aga see, et mul toimetuse töö juures mitte aega ega jõudu ei jätku kõrval ka niisugust tööd teha, milleks ma eluaeg olen huvi tunnud."¹¹ Järgmise aasta kevadel soovitas ta Tõnissonile inimesi, keda toimetusse ärijuhi kohale võtta ning lahkus teadmisega pühenduda edaspidi vaid luuletamisele.

Karl Eduard Söödi fotokogu

Nii nagu inimesed jäädvustavad päevikutes ja mälestustes oma mõtteid ning nähtut-kuuldut ja läbielatud, on Sööt seda, mis ta elus oluliseks on pidanud, talletanud samaaegselt ka piltide kaudu.

17. Tartu laadapäeval. Foto: K.E.Sööt B-31:66

K.E.Söödi 1300 säilikut koosnev fotokogu kultuuriloolises arhiivis (EKLA FK 31) on võrreldav justkui suure mosaiikpildiga, mille kildhaaval kokkupanemisel on tulemuseks pool sajandit linna- ja maarahva elu-olu Karl Eduard Söödiga peasos. Vist väga vähesed teavad, et Sööt ka ise fotograafiaga tegeles. On arusaadav, et tema pildid on sündinud just selles keskkonnas kus ta liikus ja tegutses. Nii on üks osa neist ülesvõtted tema kodutalust Ilmatsalus ja sealtkandi inimeste igapäevatööst, teine osa Tartust ja tartlastest. Viimaseid on tõenäoliselt lausa eesmärgikindlalt kas ise pildistatud või kogutud ning vastavalt tema tegemistele ja huvidele võib neid seetõttu liigitadagi: Eesti Põllumeeste Seltsi näitused, “Vanemuise” teatrimaja, tema trükikoda ja raamatupood, “Postimehe” toimetuse liikmed, laulupeod ja linnavaated. Ääretult huvipakkuvaks on Söödi enda pildistused linnarahvast nende igapäevategevustes, mis kõige vahetumalt avavad tolleaegse olustiku.

Üks tema esimesi suuremaid ettevõtmisi oli kindlasti Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi näituseväljaku rajamisele ja näituste korraldamistele kaasaitamine. Nõnda on tema pildikogus kümnekond fotot Viljandi tänava äärsel näituseplatsi hoonetest (sissekäiguvärv, peamaja, einelaua hooned) ning osavõtjatest, neist pooled Söödi enda pildistatud. Samuti on nende hulgas grupipilt 1901.a. näitusetöimkonna liikmetest, nende seas ka Sööt ise.

18. Tartu lihaturg Emajõe ääres. Foto: K.E.Sööt, 1904 A-31:527

19. Töölised Emajõe kaldal lõunatamas. Foto: K.E.Sööt B-31:52

“Vanemuise” Seltsi liikmena oli kindlasti kõige tõisem aeg, mil tuli tegeleda uue teatrimaja ehitusega seotud asjaajamistega. Tõsiseltvõetava ajaloolise dokumendina tuleb käsitleda fotosid Aia tänava hoone nurgakivi panemisest, alusmüüride rajamisest ja ehituse algusest 1904.a., samuti valminud maja välis- ja sisevaadetest. Haruldane on foto “Vanemuise” Jaama tänava majast, mis on üles võetud pisut enne 1903.a. juulikuist tulekahju.

20. Kiviraidur Maarja koguduse kalmistu juures. Foto: K.E.Sööt B-31:63

Omaette fotojutustuse moodustavad pildid, mis on seotud tema trükikoja ja raamatupoega: Suurturu vaade, kus asus tema esimene äri, Sööt Aleksandri tänava kontoris ja sealse raamatukaupluse sisevaade enne uue maja ehitust, Sööt trükimasina juures, vana puumaja Promenaadi tänavas, mis hiljem Söödi uue maja tõttu lammutati ning trükikoja ehituse algus ja uus hoone.

Terve sajandi võrra viivad ajas tagasi K.E.Söödi loomutruud pildistused linnarahvast. Siin on fotod turu- ja laadapäevadest, sadamatöolistest, kiviraidurist, hobuseparisnikest, kerjustest, mustlastest jne. Hilisemate seas on fotod Tartumaa laulupidudest 1926. ja 1928.a. ning ülikooli juubelipidustustest 1932.a. Kindel koht tema kogus on Tartu linnavaadetest ja avaliku elu tegelaste piltidel.

Lõpuks võib öelda, et kõik see, millega Karl Eduard Sööt oma elu jooksul tegeles, on jätnud Tartu linna ajalukku ning kultuuriloosse üldse samaväärselt tema isiksusega esmapilgul ehk küll tagasihoidlikuna tunduva, kuid ometi igati arvestatava ja väärilist hinnangut nõudva panuse.

21. Kerjused Maarja koguduse kalmistu väraval. Foto: K.E.Sööt B-31:65

22. Laste mänguväljak Vabaduse puiesteel 1930 A-31:294

KASUTATUD ALLIKAD:

Ambur, P., Karl Eduard Söödi elu piirjooni. KM EKLA, f196, m 46:2

Roos, J., K.E.Sööt eesti avaliku elu ja kultuuritegelasena. KM EKLA, f 195, m 30

¹ Postimees nr. 306, 24.XII 1922

² Postimees nr. 349, 24.XII 1937

³ Poolsada aastat Põllumeeste seltsis. Tartu Näituse Album 1937, lk.27

⁴ Postimees nr. 349, 24.XII 1937

⁵ Sööt, K.E., Eluloolised märkused. KM EKLA, f 172, m 82:8

⁶ Postimees nr. 349, 24.XII 1937

⁷ Sööt, K.E., Jaan Tõnissoni osa "Vanemuise" arenemiskäigus. KM EKLA, f 173, m 74:11, lk. 8-9

⁸ Sealsamas, lk. 11

⁹ Sööt, K.E., "Vanemuise" Seltsi majandusline olukord ja Seltsi juhatuse korraldav tegevus.

"Vanemuine" 1865 – 1925. Tartu 1925, lk.54

¹⁰ Postimees nr. 187, 24.VIII 1902

¹¹ K.E.Sööt J.Tõnissonile. KM EKLA, f 173, m 2:22